

Richard Whatmore, *Terrorists, anarchists, and republicans: The Genevans and the Irish in time of revolution* (Princeton University Press; Princeton, 2019) 512 p., ill., \$39.95,- ISBN 978069168777

De Verlichting voorbij

Recente historiografie over de Verlichting plaatst steeds meer nadruk op het feit dat de 'Eeuw van de Rede' een globaal fenomeen was, een tijd van intellectuele interactie en migratie waarbij ideeën en idealen voortdurend de grenzen van de zich ontwikkelende natiestaten overstaken. Dit soort migratie was niet vrijblijvend, op cultureel noch op politiek vlak. De ruimtelijke dynamiek van het achttiende-eeuwse denken was net constitutief voor de bijzondere aard van gebeurtenissen in de Atlantische wereld op het eind van de eeuw, toen de vrees voor revolutie internationale betrekkingen op zijn kop zette.

Het boek van Richard Whatmore, *Terrorists, anarchists, and republicans: The Genevans and the Irish in time of revolution* (2019), sluit naadloos aan op zulke geschiedschrijving door de intellectuele geschiedenis van laat-achttiende-eeuws republikaans denken te verbinden aan de politieke gebeurtenissen in Genève en Ierland. Volgens Whatmore, een prominent intellectueel historicus die werkzaam is aan de universiteit van St Andrews, waren deze twee contexten symptomatisch voor het lot van republikeins en Verlicht denken. Beide gebieden ervaarden immers politieke onrust – de revolutie van Genève in 1782 en de Ierse opstand van 1798 – en stonden allebei in de schaduw van twee Europese grootmachten, Frankrijk en Groot-Brittannië. Wat hen met elkaar verbond was het project van *New Geneva*, een kolonie nabij Waterford, Ierland, die zou opgericht worden door de bannelingen uit Genève verantwoordelijk voor de gefaalde revolutie van 1782, om de economie, moraal en werkklust van de Ierse bevolking op te krikken. De kolonie zou echter nooit zijn oorspronkelijke doel

kunnen bereiken en zou eindigen als een militaire kazerne waar Ierse opstandelingen gemarteld en geëxecuteerd werden.

Whatmore kadert de geschiedenis van *New Geneva* als een nostalgisch verlangen van een groep republikeinen, uit zowel Genève en Ierland als Groot-Brittannië, naar een toekomst die meer en meer ontoegankelijk werd (p. 37). De tragedie van deze figuren – types als François d'Ivernois (1757-1842) en William Petty, tweede graaf van Shelburne (1737-1805) – schuilt in het feit dat hun republikeinse idealisme voor hun eigen ogen incompatibel werd met de historische realiteit. Dit was een realiteit waarin een commercieel, kosmopolitisch imperium als Groot-Brittannië uiteindelijk het model zou worden voor de negentiende eeuw, in tegenstelling tot de verwachtingen van alle prominenten filosofen van de achttiende eeuw, zoals David Hume, Adam Smith, en Immanuel Kant. Doorheen zijn boek wijst Whatmore meerdere keren op dit tragische aspect van het republikeinse idealisme, dat terzelfdertijd een verlies signaleert van een Verlichte wereld, met een herintroductie van fundamentalistisch geweld in het politieke theater, zoals tijdens de Franse Revolutie, tot gevolg.

Het naar voren brengen van deze these, over de late achttiende eeuw als het eindpunt van de Verlichting, is dan ook één van de voornaamste verwezenlijkingen van het boek, ondanks het feit dat deze enkel expliciet geconceptualiseerd wordt in de conclusie. Whatmore voelt zich ongetwijfeld gesterkt in het formuleren van zo een ambitieus argument na tien hoofdstukken van exhaustief historisch onderzoek, waarin

de politieke en intellectuele geschiedenissen van zowel Genève als Ierland tijdens de tweede helft van de achttiende eeuw uitgebreid uiteengezet worden. Via een contextuele methode in de traditie van de welgekende *Cambridge School*, verbindt Whatmore de politieke filosofieën van Jean-Jacques Rousseau en de Schotse Verlichting met de opstand in Genève en de creatie van *New Geneva*. Aan de hand van divers bronnenmateriaal als briefwisselingen, pamfletten, dagboeken, en administratieve verslagen, vaak van de hand van minder bekende auteurs, komen deze filosofieën volledig tot leven als flexibele werkinstrumenten waarmee leefwerelden gevormd werden, eerder dan dat zij simpelweg beschreven worden. Whatmore citeert ellenlange passages uit zijn bronnen, iets waar hij zich bijna schuldig over lijkt te voelen (p. xxiii). Dit is echter één van de sterkste punten van het boek, omdat het net de lezer confronteert met de manier waarop filosofische zelfarticulatie en -reflectie niet gebonden bleven aan de studietafel, maar elk aspect van het republikeinse leven doordrongen.

Zulke genuanceerde inzichten op het niveau van individuele historische actoren worden in Whatmores boek afgewisseld met macrohistorische argumenten over de vroegmoderne politieke theorie en de studie van internationale betrekkingen. Whatmore is op dit vlak op zijn meest overtuigend wanneer hij demonstreert hoe de situatie voor kleine republieken zo goed als onhoudbaar werd tijdens de tweede helft van de achttiende eeuw (p. 42). Voor de stadsrepubliek Genève toont Whatmore aan hoe deze steeds meer onder de invloed van buurland Frankrijk kwam te staan, waardoor de factie van de *représentants* – de oppositiepartij in Genève die opkwam voor een uitbreiding van politieke rechten – vreesde voor de teloorgang van hun Calvinistische geloof

en hun republikeinse waarden. Hun vrees bleek uiteindelijk terecht te zijn, nadat de Franse minister van buitenlandse zaken, Charles Gravier de Vergennes (1719-1787), de internationale isolatie van de opstandige *représentants* orkestreerde, wat een terugkeer naar een soeverein Genève onmogelijk maakte (p. 126). Ook Ierland verkeerde in een soortgelijke situatie door hun precaire plaats in het Britse mercantilistische systeem, waardoor economische ontwikkeling en politieke zelfstandigheid niet te bekomen waren. Elke poging om deze toestand om te keren, door een project als *New Geneva* of via grondige hervormingen zoals uitgevoerd door de toenmalige gouverneur van Ierland, George Nugent-Temple-Grenville (1753-1813), werd opgegeven vanwege Brits eigenbelang.

Whatmore begrijpt dit verlies aan autonomie als een cruciaal aspect van het einde van de Verlichting, iets wat enkel nog verergerd werd door een gebeurtenis als de Franse Revolutie, waardoor het Europa van politieke diversiteit tot een eind kwam (p. xvi, 349). Het boek slaagt erin om dit argument hard te maken doordat het historische narratief van Genève en Ierland geschetst door Whatmore sterk overlapt met deze politiek-filosofische discussie. Dit is echter minder het geval voor Whatmores tweede eigenschap van het einde van de Verlichting, namelijk de terugkeer van religieus geweld in Europa via politiek extremisme (p. 339). Op zich is dit argument van een alternatieve, politieke secularisering al vaker gemaakt – met als bekendste historiografische voorbeeld Kosellecks *Kritik und Krise* (1959) –, maar Whatmore laat het na om zich kritisch te positioneren tegenover deze literatuur, waardoor zijn ideeën over de precieze relatie tussen het politieke en religiositeit grotendeels onduidelijk blijven.

Ter conclusie kan ik enkel zeggen dat Richard Whatmore een bijzonder fascinerend boek heeft afgeleverd over twee politieke

contexten, Genève en Ierland op het eind van de achttiende eeuw, waar tot nu toe nog veel te weinig aandacht aan is besteed. *Terrorists, anarchists, and republicans* is overigens een zeer ambitieus werk dat grondig contextueel onderzoek probeert te combineren met een bredere politiek-filosofische reflectie over het historische lot van zowel de Verlichting

als het republikenisme. Ondanks het feit dat Whatmore niet op elk moment de juiste balans weet te vinden tussen deze twee ambities, kan zulk origineel historisch onderzoek alleen maar geprezen en aangemoedigd worden.

Michiel Van Dam, Universiteit Antwerpen